

คู่มือ

สุขภาพโคนมสำหรับเกษตรกร

โดย สพ.ญ.อัมพวัน ตฤณารมย์ ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่

กองปศุสัตว์สัมพันธ์

กรมปศุสัตว์

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

โดย สพ.ญ. อัมพวัน ตฤณารมย์ ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่

กรมปศุสัตว์สัมพันธ์ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จัดทำโฮมเพจโดย : สำนักบริการคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จัดทำเอกสารเผยแพร่ : สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

การนำโคใหม่เข้าฝูง

การบันทึกด้านสุขภาพโคนม

การเป็นสัตว์

ผสมไม่ติดในโคนม

การคลอด

โรคคาง

มดลูกอักเสบ

การตัดสายสะดือ

สะดืออักเสบ

นม น้ำเหลือง

โคไม่ปล่อยน้ำนม

ลูกโคท้องร่วง

การทำงานของกระเพาะ

การแจ้งสัตว์ป่วย

การหายใจ

ตาอักเสบ

ปัญหาก็กับโคนม

การทดสอบโรคเต้านมอักเสบโดยใช้วิธี ซี.เอ็ม.ที

การนำโคใหม่เข้าฝูง

เมื่อเกษตรกรซื้อโคใหม่มาใหม่ ก่อนนำเข้าฝูงควรปฏิบัติดังนี้

1. ขอประวัติของโคนั้นจากเจ้าของเดิม เช่น วันเกิด พ่อ-แม่ การฉีดวัคซีน ฯลฯ
2. กักบริเวณต่างหากจากฝูงโคอย่างน้อย 2 สัปดาห์ เพื่อดูความผิดปกติต่าง ๆ เช่น โรคปากและเท้าเปื่อย โรคพยาธิภายนอกโรคท้องร่วง ฯลฯ
3. กำจัดพยาธิทั้งภายนอก เช่น เห็บ ไร ฯลฯ และพยาธิภายใน เช่น พยาธิตัวกลมในทางเดินอาหาร พยาธิใบไม้ในตับ พยาธิตัวตืด ฯลฯ ในระหว่างการกักบริเวณนั้น เพื่อป้องกันการแพร่กระจายโรคไปยังฝูงโคที่เกษตรกรมีอยู่แล้ว
4. หากไม่มีใบรับรองการตรวจโรค布鲁เซลโลซิส (แท้งติดต่อ) และวัณโรค ควรปรึกษาสัตวแพทย์ เพื่อขอรับการตรวจโรคทั้งสองนี้โดยเร็ว วิธีที่ดีที่สุด คือ ตรวจโรคก่อนตกลงซื้อขายและขนย้ายสัตว์
5. หากไม่มีประวัติการฉีดวัคซีนป้องกันโรค布鲁เซลโลซิสและลูกโคอายุยังไม่เกิน 8 เดือน ควรรับแจ้งให้สัตวแพทย์ทราบและโคที่อายุเกิน 6 เดือนขึ้นไปแล้ว แต่ยังไม่ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคเฮโมรายิกเซฟติซีเมียและปากเท้าเปื่อยหรือฉีดครั้งสุดท้ายเกิน 6 เดือนแล้ว ควรขอรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคดังกล่าวเสียก่อนนำเข้าฝูง 2 สัปดาห์

การบันทึกด้านสุขภาพโคนม

การจดบันทึกเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานทุกอย่าง เกษตรกรจะสามารถทราบสถานภาพและหาแนวทางที่เหมาะสมให้แก่ตนเองได้โดยการประเมินผลจากข้อมูลที่จดเอาไว้ ซึ่งในที่นี่จะกล่าวถึงแต่การจดบันทึกด้านสุขภาพโคนมเท่านั้น อันได้แก่

1. ประวัติการทำวัคซีนต่าง ๆ เพื่อเตือนความจำเมื่อใกล้ถึงกำหนดหมดความคุ้มโรค
2. การตรวจโรคประจำปี เป็นหลักฐานที่มีคุณค่าสำหรับการซื้อขายและโยกย้ายโค
3. ประวัติการป่วยและรักษา ตลอดจนการแพ้ยาต่าง ๆ

4. การถ่ายพยาธิทั้งพยาธิทางเดินอาหารและพยาธิใบไม้ในตับ
5. การกำจัดพยาธิภายนอก
6. การผสม อุปสรรคและปัญหา
7. กำหนดวันคลอด เพื่อจะได้เตรียมตัวสัตว์และกำหนดแผนงาน เช่น ถ่ายพยาธิก่อนคลอด 1 เดือน เตรียมคอกลูกโคและอุปกรณ์ เป็นต้น และจดวันคลอดจริงเมื่อแม่โคคลอดแล้ว
8. อื่น ๆ เช่น วันหย่านม ความผิดปกติของมดลูกโคที่เจ้าหน้าที่ผสมเทียมแจ้งให้ทราบ และคำแนะนำต่าง ๆ จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เป็นต้น

การเป็นสัด

โคที่ไม่เป็นสัดจะอยู่รวมกันเป็นฝูง บริเวณช่องคลอดค่อนข้างแห้งและมีสีชมพูเรื่อ ๆ เมื่อโคเริ่มเป็นสัดจะมีอาการ

1. กระวนกระวายและคลอเคลียตัวอื่น
2. พยายามขึ้นจีตัวอื่นซึ่งพยายามหนี ในระยะนี้ยากที่จะทราบได้ว่าโคตัวใดเป็นสัด
3. โคในช่วงการเป็นสัดที่แท้จริงจะยอมให้ตัวอื่นขึ้นจีโดยสงบ เป็นเวลาที่เหมาะสม
4. ปากช่องคลอดบวมขึ้น หางกระดกเฉียงขึ้นเล็กน้อย
5. มีน้ำเมือกใสไหลเป็นสายยาวออกจากช่องคลอดประยะบริเวณก้นต่างกับสัตว์ท้องซึ่งเมือกจะ

เหนียวจัด

6. เชื้อบูช่องคลอดมีสีแดงขึ้น เพราะมีเลือดมาเลี้ยงมากขึ้น

โคเป็นสัดนานประมาณ 24 ชั่วโมง หลังสิ้นสุดการเป็นสัดแล้ว 6-12 ชั่วโมงไข่จะตก และเชื้ออสุจิที่ใช้ในการผสมเทียมอยู่ในมดลูกได้นาน 24-30 ชั่วโมง ดังนั้น เวลาที่ควรใช้ผสมก็คือระหว่างชั่วโมงที่ 12 ถึง ชั่วโมงที่ 24 ของการเป็นสัด

หลังจากการเป็นสัดแล้ว 1-3 วัน อาจมีเลือดออกจากช่องคลอด ซึ่งไม่เป็นอันตรายต่อแม่โค น้ำเมือกจะลดน้อยลง ปากช่องคลอดที่บวมคืนสู่สภาพปกติ เกษตรกรควรสังเกตการเป็นสัดในรอบถัดไปให้ดี หลังจากผสมเทียม 2 เดือน ควรแจ้งให้เจ้าหน้าที่ผสมเทียมมาตรวจท้อง เพื่อจะได้เตรียมตัวสัตว์ต่อไป

ผสมไม่ติดในโคนม

ผสมไม่ติดเป็นปัญหาสำคัญที่สุดของโคนม ซึ่งมีสาเหตุมากมาย เช่น

1. โคอ้วนเกินไป ไชมันไปสะสมบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์มาก
2. พอมเกินไป ขาดโปรตีนทำให้ชะงักการเจริญเติบโตและการทำงานของอวัยวะในระบบสืบพันธุ์ผิดปกติ
3. ระดับฮอร์โมนในร่างกายไม่สมบูรณ์

4. มดลูกมีการอักเสบ ติดเชื้อ
5. ขาดแร่ธาตุพวกฟอสฟอรัส แมงกานีส หรือขาดวิตามิน เอ, ดี เป็นต้น
6. สุขภาพโคเลว เช่น เป็นโรคพยาธิ เป็นโรคเรื้อรังบางชนิด ฯลฯ
7. อวัยวะสืบพันธุ์ผิดปกติ เช่น ท่อน้ำไขดิบตัน รังไข่ไม่สร้างไข่ ฯลฯ
8. เป็นสัตว์เย็บ ทำให้เกษตรกรไม่ทราบหรือไม่แน่ใจว่าโคเป็นสัตว์
9. เกษตรกรสังเกตการเป็นสัตว์ผิดปกติ ทำให้กะระยะผสมผิดไป
10. เจ้าหน้าที่ไม่มีความชำนาญ หรือเกษตรกรบกพร่องในการบังคับสัตว์ขณะทำการผสมเทียม

ทำให้ผสมผิดพลาด

การคลอด

โคนมตั้งท้องประมาณ 285 วัน เมื่อใกล้คลอดเต้านมจะขยายใหญ่ขึ้น แม่วัวจะกระวนกระวายแยกตัวออกจากฝูง น้ำคร่ำจะแตกออกก่อนคลอดประมาณ ๘-2 ชั่วโมง ทำคลอดที่ปกติของลูกโคคือขาหน้า และหัวจะพุ่งไปข้างหน้าคล้ายกระโจนออก เมื่อลูกโคคลอดออกมาแล้ว รกก็จะถูกขับตามออกมาภายใน 1-4 ชั่วโมง

แม่โคที่สุขภาพไม่สมบูรณ์หรือได้รับความกระทบกระเทือนอาจคลอดลูกเองไม่ได้ เพราะแรงเบ่งไม่พอหรือไม่สามารถจัดทำลูกในท้องให้เป็นธรรมชาติได้ ฉะนั้นเกษตรกรจึงควรเอาใจใส่ดูแลโคใกล้คลอดเป็นพิเศษ หากน้ำคร่ำแตกเกิน 2 ชั่วโมงแล้วลูกโคยังไม่คลอดหรือโผล่เพียงบางส่วนออกมาเท่านั้น ควรรีบหาทางแก้ไขทั้งนี้อาจเนื่องจากสาเหตุดังกล่าวแล้วหรือลูกโคมีขนาดโตผิดปกติก็ได้การขอความช่วยเหลือจากสัตวแพทย์หรือเจ้าหน้าที่ผสมเทียมเป็นวิธีที่ดีที่สุด แต่ถ้าไม่สามารถทำได้และเกษตรกรต้องช่วยคลอดเอง ก็ควรคำนึงถึงความสะอาดเป็นสำคัญด้วยและควรรีบแจ้งสัตวแพทย์ให้ทราบโดยเร็วเพื่อจะได้ล้างมดลูกและสอดยาป้องกันมดลูกอักเสบให้

รูก้าง

ตามปกติรกของแม่โคจะหลุดออกหลังจากคลอดภายใน 2-4 ชั่วโมง หากเกิน 8 ชั่วโมง และรกยังไม่ออก ถือว่ารูก้าง เกษตรกรควรกักแม่โคที่ใกล้คลอดให้อยู่ในที่ที่ดูแลได้ง่ายและปลอดภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งปลอดภัยจากสุนัขซึ่งจะกัดกินเศษเนื้อเยื่อหรือของเหลวจากช่องคลอดโคทันทีที่มีโอกาส สุนัขอาจกินรกที่หลุดออกมาโดยที่เกษตรกรไม่ทราบ ทำให้เข้าใจผิดคิดว่ารูก้างหรือสุนัขอาจกระซากรกที่ห้อยคาอยู่ในช่องคลอดแม่โคทำให้เกิดการอักเสบตามมา หรือสุนัขอาจกัดกินรกที่ยังค้างอยู่แล้วกัดถูกเนื้อเยื่อปากช่องคลอดของแม่โคทำให้เกิดแผลฉีกขาด เหล่านี้ล้วนเป็นอันตรายทั้งสิ้น

สาเหตุที่ทำให้รูก้างมีมากมาย เช่น การได้รับอาหารที่พร่องวิตามินหรือแร่ธาตุบางอย่าง การคลอดก่อนกำหนดหรือมีความผิดปกติของมดลูกโค เป็นต้น หากเกษตรกรพบปัญหานี้สมควรปรึกษาสัตวแพทย์หรือผู้ชำนาญด้านอาหารสัตว์ เพื่อจะได้หาสาเหตุและแก้ไขต่อไป

การแก้ไขรูก้างที่ถูกต้อง คือ แจ้งให้สัตวแพทย์มาดำเนินการ อย่าปลดรกเอง เพราะอาจมีปัญหาหมดลูกอักเสบหรือหมดลูกทะลักตามมา

หมดลูกอักเสบ

แม่โคที่ถูกช่วยคลอดหรือรูก้าง มีโอกาสเกิดหมดลูกอักเสบได้ง่าย แม้จะระมัดระวังเรื่องความสะอาดและสอดยาให้แล้วก็ตาม ลักษณะที่อาจพบในโคหมดลูกอักเสบ ได้แก่

1. มีหนองขุ่นและเหม็นไหลออกจากช่องคลอด หนองนี้อาจเปราะบริเวณก้นหรือโคนหางให้เห็นชัดเจนในรายที่เป็นรุนแรง จะพบหนองปะปนอยู่กับกองอุจจาระ โดยเฉพาะก่อนล้างคอกตอนเช้า
2. แม่โคแสดงท่าแบ่งปีศาจตลอดเวลา หรือปีศาจจะกระปรีกระปรอย

3. แม่โคอาจมีอาการซึม กินอาหารลดลง ปริมาณน้ำนมไม่สูงขึ้นตามที่ควรเป็น มีไข่เล็กน้อยหรืออาจไม่มีก็ได้

4. ในรายที่ไม่รุนแรง สัตว์อาจไม่แสดงความผิดปกติให้เห็น จนกระทั่งเมื่อเป็นสัปดาห์แล้ว จึงพบว่าน้ำเมือกจากช่องคลอดมีลักษณะข้นและเหม็น

ผลเสียที่เกิดจากมดลูกอักเสบที่สำคัญ คือ ผสมไม่ติดและให้ผลผลิตต่ำจึงควรรีบแก้ไข โดยการแจ้งให้สัตวแพทย์ทำการรักษาและหลังจากแม่โคคลอดลูกทุกครั้งจะต้องหมั่นสังเกตหาความผิดปกติดังกล่าวจนกระทั่งแม่โคเป็นสัปดาห์แรก

การตัดสายสะดือลูกโค

เมื่อลูกโคได้รับนมน้ำเหลืองม้อแรกแล้ว เกษตรกรควรจัดการตัดสายสะดือ เพราะสายสะดือที่ยาวเกินไปอาจถูกเหยียบเมื่อลูกโคลุกเดิน ทำให้เกิดการอักเสบตามมา

การตัดสายสะดือมีหลักดังนี้

1. อย่าตัดสั้นหรือยาวเกินไป สายสะดือที่สั้นมากจะโน้มนำให้เกิดสะดืออักเสบได้ง่ายและสายสะดือที่ยาวเกินไปจะถูกเหยียบเวลาลูกโคลุกเดิน
2. รักษาความสะอาดทุกขั้นตอน

การตัดสายสะดือทำได้ดังนี้

1. จับลูกโคนอนตะแคง
2. จัดสายสะดือให้เหลือความยาวประมาณ 1 ฝ่ามือด้วยกรรไกรที่คมและสะอาด
3. ใช้ผ้าสะอาดรัดเช็ดสายสะดือ
4. เททิงเจอร์ลงในสายสะดือ แล้วรัดเช็ดทิงเจอร์ออก
5. เททิงเจอร์ลงในสายสะดือซ้ำอีกครั้ง
6. จะใช้ด้ายผูกมัดสายสะดือหรือไม่ก็ได้

สะดืออักเสบ

สะดืออักเสบในลูกโคมักเกิดจากความบกพร่องในการตัดสายสะดือและความสกปรกของพื้นคอก อาการที่สังเกตพบ ได้แก่ ขนบริเวณสะดือขึ้นและเป็นหนองจนกระทั่งถึงส่งกลิ่นเหม็น ลูกโคยืนหลังโก่ง และซึมการแก้ไข

1. จับลูกโคนอนตะแคง ตัดและโกนขนบริเวณรอบสะดือให้กว้าง
2. ทำความสะอาดแผลด้วยน้ำสะอาดหรือน้ำยาฆ่าเชื้ออ่อน ๆ เช็ดล้างเอาหนองออกให้หมด ถ้าแผลเป็นโพรง ให้ใช้สำลีพันปลายไม้สอดเข้าไปทำความสะอาด
3. ถ้าเกิดเป็นถุงฝี ให้กรีดผ่าปากถุงฝีออกให้กว้างพอทำแผนได้สะดวก แล้วขูดทำลายถุงฝีให้หมด สังเกตจากการมีเลือดออกซึม ๆ
4. เช็ดแผลด้วยทิงเจอร์ไอโอดีน
5. ถ้าเป็นฝีหรือมีโพรง ให้ขจัดหมดและรักษาเช่นเดียวกับการรักษาฝี

6. พันยากันแมลงตอม (คู่มือควรระวังในเรื่อง การให้ยาภายนอก)

สะดืออักเสบอาจส่งผลให้ลูกโคตายด้วยบาดทะยัก โรคปอดบวม หรือข้ออักเสบตามมาได้ จึงควรเอาใจใส่สะดือลูกโคเล็กจนกว่าจะแน่ใจว่าไม่มีปัญหา ส่วนการรักษาสะดืออักเสบนั้น ควรฉีดยาปฏิชีวนะหรือซัลฟาควบคุมไปกับการรักษาแผลด้วย โดยขอคำแนะนำจากสัตวแพทย์ เพราะการใช้ยาผิด อาจทำให้ลูกโคกระแสรุนได้

นมน้ำเหลือง

นมน้ำเหลือง (colostrum) เป็นน้ำนมในช่วง 3-4 วันแรกคลอดของแม่โค มีความข้นและสีเหลืองกว่าปกติ มีฤทธิ์เป็นยาระบายอ่อน ๆ ช่วยในการขับถ่ายขี้เทาของลูกโค มีคุณค่าทางอาหารสูงและเป็นตัวนำภูมิต้านทานจากแม่ไปให้ลูกโคด้วย

เกษตรกรควรรีดนมน้ำเหลืองให้ลูกโคกินโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้เพราะถ้าได้ลูกโคแรกเกิดสามารถดูดซึมสารอาหารที่มีคุณค่าได้ได้ใน 6 ชั่วโมงแรกคลอดเท่านั้น ความสามารถในการดูดซึมนี้จะหมดไปในเวลาเพียง 24 ชั่วโมง ใน 3-5 ชั่วโมงแรกคลอด ลูกโคจะต้องได้รับนมน้ำเหลืองอย่างน้อย 5% ของน้ำหนักตัว ในนมน้ำเหลืองของแม่โคนี้อาจมีตัวอ่อนของพยาธิตัวกลมปะปนออกมาด้วย ซึ่งจะไปเจริญเป็นตัวแก่ในทางเดินอาหารของลูกโคทำให้ทางเดินอาหารอักเสบ อูจาระเหลวและเหม็น อาการดังกล่าวนี้ อาจปรากฏเมื่อลูกโคอายุได้ 3 วันเท่านั้นและเมื่อนำอูจาระลูกโคไปตรวจทางห้องปฏิบัติการก็จะพบไข่พยาธิได้

นมน้ำเหลืองประกอบด้วย โปรตีนกว่า 20% ไขมัน ไวตามินต่าง ๆ แร่ธาตุ ภูมิต้านทานโรคติดเชื้อต่าง ๆ โดยเฉพาะโรคในทางเดินอาหารและทางเดินหายใจ ซึ่งเป็นสาเหตุของการตายและกระแสรุนที่สำคัญของลูกโค

โคไม่ปล่อยน้ำนม

การเลี้ยงโคนมจะประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อเกษตรกรสามารถทำรายได้จากน้ำนมคุ้มกับการลงทุน หากแม่โคไม่ให้น้ำนมหรือให้น้อยมากก็เป็นการขาดทุนแล้ว

สาเหตุที่แม่โคไม่ปล่อยน้ำนมหรือให้น้ำมน้อยมากตั้งแต่คลอด อาจเนื่องมาจาก

1. แม่โคสาวให้ลูกครั้งแรกต้องการเวลาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพใหม่
2. แม่โคมีสายเลือดโคนมต่ำ
3. แม่โคไม่ได้รับอาหารที่เหมาะสมและพอเพียงในระยะตั้งท้อง เช่น ขาดอาหารโปรตีนทำให้บวมน้ำที่เต้านม แม่โคเจ็บปวดเมื่อออกรีดนม
4. แม่โคมีสุขภาพทรุดโทรมในระยะตั้งท้อง เช่น เป็นโรคพยาธิอย่างรุนแรง เป็นต้น
5. แม่โคขาดฮอร์โมน เช่น ออกซีโทซินซึ่งมีผลต่อการหลั่งน้ำนม เป็นต้น

การแก้ไข

1. ถ้ามีสาเหตุจากความบกพร่องของการเลี้ยงดูหรือสุขภาพทรุดโทรมไม่รุนแรงนัก และแก้ไขได้ทันโอกาสที่สัตว์จะดีขึ้นก็ดีมากแม้จะใช้เวลาบ้าง
2. โคที่ตื่นกลัว ควรแยกไว้ในมุมสงบ เช็ดเต้านมทิ้งไว้เป็นการกระตุ้นเตือนก่อนรีดจริง 5-10 นาที และเช็ดซ้ำอีกครั้งก่อนรีดจริง
3. การใช้ฮอร์โมนในรายที่ไม่ได้ขาดจริง จะแก้ไขได้เฉพาะคราวเท่านั้น

ลูกโคท้องร่วง

ท้องร่วงในลูกโค อาจมีสาเหตุมาจาก

1. ลูกโคได้รับเชื้อจุลินทรีย์เข้าไปในทางเดินอาหาร โดยทางน้ำ นำนม หญ้าหรืออาหาร
2. ลูกโคได้รับน้ำนมมากเกินไป
3. ลูกโคมีพยาธิในทางเดินอาหาร อุจจาระจะมีกลิ่นเหม็นและอาจมีมูกเลือดปน

4. ลูกโคที่ขาดวิตามิน เอ ทางเดินอาหารจะอักเสบได้ง่าย ทำให้ท้องเสียบ่อย ๆ
5. ลูกโคไม่ได้รับนมแม่เหลือง ทำให้อ่อนแอ ง่ายต่อการติดเชื้อ
6. เปลี่ยนอาหารฉับพลัน ทำให้ลูกโคปรับตัวไม่ทัน
7. ลูกโคอ่อนแอและได้รับเชื้อโรคตั้งแต่อยู่ในครรภ์ นั่นคือสุขภาพแม่โคมีผลต่อลูกโคด้วย

ลูกโคที่ท้องร่วงจะมีอุจจาระเปรอะบริเวณก้นและโคนหาง หายใจเร็วขึ้นอุณหภูมิอาจปกติหรือสูงขึ้นเล็กน้อย ผอมโทรม หากเกษตรกรไม่ให้ความใส่ใจรักษา ลูกโคอาจจะตายเพราะร่างกายขาดน้ำ สูญเสียเกลือแร่และมีโรคแทรกซ้อน

การรักษาด้วยการใช้ยาปฏิชีวนะหรือซัลฟา และยาสมานลำไส้จะต้องควบคู่ไปกับการค้นหาสาเหตุและแก้ไข ในรายที่อ่อนแอมักจำเป็นต้องให้สารบำรุงและเสริมเกลือแร่ร่วมด้วย และที่สำคัญจะต้องรีบแยกลูกโคออกเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของโรค

การทำงานของกระเพาะ

ลูกโคแรกเกิด กินนมเป็นอาหาร กระเพาะที่ 4 จะทำงานเพียงกระเพาะเดียว ต่อเมื่อเริ่มกินหญ้าได้ดีระยะหนึ่งแล้ว กระเพาะจึงจะเจริญและทำงานทั้งหมด กระเพาะแรกมีขนาดใหญ่ที่สุด อยู่ทางซ้ายมือของลำตัวเราสามารถตรวจการทำงานของกระเพาะแรกของแม่โคได้ โดยใช้กำปั้นดันอัดเข้าไปบริเวณสวาปซ้าย จะมีแรงดันของกระเพาะผลักดันออกมาประมาณ 3 ครั้ง ต่อ 2 นาที หากไม่มีแรงดันออกมาแสดงว่ากระเพาะไม่ทำงานอาหารไม่ย่อยและมีการหมักหมมของอาหาร

การเคาะเพื่อฟังเสียง ก็อาจช่วยบอกถึงความผิดปกติของกระเพาะแรกของโคได้ เช่น ภายในมีแก๊สหรืออัดแน่นด้วยอาหารหยาบๆ ความผิดปกติของระบบย่อยอาหารต่าง ๆ อาจทำให้เกิดอาการอื่น ๆ ตามมา เช่น ท้องผูก เบื่ออาหาร ปากแห้ง น้ำลายออกมาก ฯลฯ

สาเหตุที่ทำให้กระเพาะอาหารทำงานผิดปกติ อาจเนื่องมาจาก

1. โคลินอาหารที่ย่อยยาก โปรตีนต่ำ อาหารหยาบไม่พอเพียงหรือกินอาหารขึ้นมากเกินไป

2. โภคินหญ้าอ่อนมากเกินไป
3. หญ้าที่ใช้เลี้ยงโคมียูเรียสูง
4. มีพยาธิรบกวนการทำงานของกระเพาะ
5. กินยาบางอย่างมากเกินไป เช่น ยาปฏิชีวนะผสมอาหาร ฯลฯ

การแจ้งสัตวป่วย

เมื่อโคแสดงอาการผิดปกติ เช่น ซึมลงไม่กินอาหาร น้ำนมลด ฯลฯ เกษตรกรต้องรีบหาสาเหตุและความบกพร่องของตนเองก่อนเช่น มีการเปลี่ยนสูตรอาหารหรือไม่ ฝนสาดคอกตลอดคืนจนสัตว์ไม่ได้พักผ่อนหรือไม่ หรือเปลี่ยนคนรีดนมใหม่หรือไม่ เป็นต้น

แต่ถ้าหาสาเหตุไม่พบ เกษตรกรควรรีบแยกสัตว์ป่วย แล้วไปปรึกษาสัตวแพทย์ ทั้งนี้ หากไม่ได้เองจะเป็นการดีที่สุด เพราะจะสามารถเล่ารายละเอียดได้ถูกต้อง เป็นประโยชน์ต่อการรักษา การบอกฝากผู้อื่นเป็นวิธีที่ไม่เหมาะสม เพราะอาจลืมหรือบอกเล่าผิด การแจ้งสัตวป่วยทางจดหมายไปกับรถรับน้ำนมก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ได้และควรแจ้งในรายละเอียดต่อไปนี้

1. ชื่อเจ้าของ ที่อยู่
2. จำนวนโคที่แสดงความผิดปกติ
3. วัน เวลาที่สังเกตเห็นความผิดปกติ
4. ประวัติทั่ว ๆ ไป เช่น วันคลอด อายุสัตว์ เคยป่วยเป็นโรคไคมาก่อน ฯลฯ
5. ความผิดปกติที่เด่นชัด เช่น มีหนองออกจากช่องคลอด น้ำนมมีตะกอน อุจจาระเหลวเป็นน้ำ เป็นต้น
6. สิ่งที่เจ้าของได้ดำเนินการไปแล้ว เช่น เจาะแทงกระเพาะ สอดยาเข้าเต้านมไปแล้ว 2 วัน เป็นต้น

การหายใจ

การหายใจของโคแตกต่างกันตามสภาวะและอายุ เช่น โคท้องจะหายใจถี่กว่าโคผู้ เมื่อโคหลับจะหายใจช้าลง เป็นต้น เราสามารถสังเกตการหายใจได้โดยดูจากการเคลื่อนตัวของซี่โครง สัตว์ที่ตื่นตระหนกจะหายใจเร็วขึ้น ดังนั้นจึงต้องสังเกตอย่างเงียบ ๆ

การหายใจผิดปกตินั้น อาจไม่ได้มีสาเหตุมาจากอวัยวะในระบบหายใจก็ได้ สาเหตุที่ทำให้มีการหายใจผิดปกติ ได้แก่

1. อ้วนมากหรือหลังจากออกกำลังกาย โคจะหายใจถี่ขึ้น
2. มีความผิดปกติในระบบหายใจ เช่น โรคปอดบวมทำให้เนื้อปอดบางส่วนถูกทำลาย สัตว์จำเป็นต้องหายใจเพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้ออกซิเจนในปริมาณที่ต้องการ
3. เป็นโรคที่ทำให้มีไข้สูง สัตว์จะระบายความร้อนออกมาด้วยลมหายใจ

4. กระเพาะขยายใหญ่ผิดปกติ เบียดกระบังลมเข้าไปในช่องอก เช่น ในกรณีของโคท้องอืด เป็นต้น

5. มีการสูญเสียเลือดไปมาก เช่น โรคพยาธิ ทำให้โลหิตจาง เม็ดเลือดแดงที่ทำหน้าที่นำออกซิเจนลดน้อยลง

ความผิดปกติของการหายใจที่มักพบในโคนม ได้แก่ การหายใจหอบถี่ การหายใจดัง การจาม และการไอ การวินิจฉัยโรคสัตว์ป่วยเหล่านี้ ควรทำร่วมกับการตรวจวัดอุณหภูมิและสังเกตน้ำมูกน้ำลายด้วย

ตาอักเสบ

ตาอักเสบในโคนมมีสาเหตุมาจาก

1. แมลง เป็นปัญหาสำคัญในฤดูฝน
2. การขาดวิตามินเอ ทำให้เยื่อบุต่าง ๆ อ่อนแอ ปัญหานี้มักเกิดในฤดูแล้ง ซึ่งขาดแคลนหญ้าสด
3. การติดเชื้อจุลินทรีย์ ซึ่งโคได้รับโดยตรงจากสิ่งแวดล้อม เช่น ฝุ่นละออง การสับคางของโคตัวอื่นในฝูงถูกตา ฯลฯ

การรักษาตาอักเสบที่ได้ผลดีนั้น ต้องทำในระยะเริ่มแสดงอาการน้ำตาไหล เกษตรกรจึงควรหมั่นสังเกตตาของโคอยู่เสมอ หากพบว่ามือน้ำตาไหลเป็นทางจากหัวตา ควรรักษาและกำจัดสาเหตุ

ยารักษาตาอักเสบที่ได้ผลดี ได้แก่ จีฟี่งป้ายตาปฏิชีวนะต่าง ๆ เช่น คลอแรมเฟนิคอล เพนนิซิลลิน เทอร์ราไมซิน เป็นต้น ใช้ป้ายตาวันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น การอักเสบจะดีขึ้นและหายในเวลา 2-3 วัน แต่ถ้าไม่ดีขึ้นหรือพบตาอักเสบเมื่อเกิดฝ้าขาวบริเวณตาแล้วควรปรึกษาสัตวแพทย์เพราะอาจจะต้องใช้วิธีการรักษาที่ซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้การการกำจัดและแก้ไขสาเหตุเป็นปัจจุบันสำคัญยิ่ง โรคตาอักเสบบางชนิดสามารถแพร่กระจายไปในฝูงโคได้รวดเร็วและรุนแรงจนทำให้ตาบอดได้

ปัญหาเกี่ยวกับโคนม

กิบเป็นเนื้อเยื่อแข็งที่หุ้มส่วนปลายเท้าโคไว้ป้องกันอันตรายจากภายนอกเสมือนคนสวมรองเท้า กิบของขาหลังมีปัญหามากกว่าของขาหน้า กิบในของขาหลังรับน้ำหนักค่อนข้างคงที่ ส่วนกิบบนกรับน้ำหนัก

แปรผันมากและถูกกระตุ้นตลอดเวลาที่สัตว์เคลื่อนไหวทำจึงเจริญงอกยาวและสูงกว่ากีบในเมื่อสัตว์มีอายุมากขึ้น และกีบที่สูงกว่านี้จะต้องรับน้ำหนักมากกว่า โคจึงปรับทำขึ้นเพื่อกระจายน้ำหนักโดยการบิดข้อขาหลังเข้าหากันและถ่างปลายเท้าออก

ส่วนขาหน้า ปัญหา มักเกิดกับกีบใน ซึ่งในรายที่ผิดปกติ กีบสูง-หนาไม่เท่ากัน สัตว์จะเดินลำบากและยืนไม่ทน กีบที่สูงรับน้ำหนักมากนาน ๆ จะเกิดรอยข้ำอันเนื่องมาจากการกดของกระดูกเท้า หากปล่อยทิ้งไว้การอักเสบลุกลามจะเกิดเป็นแผลหลุมได้ เกษตรกรควรแก้ไขความผิดปกติเสียแต่เนิ่น ๆ โดยให้ผู้ชำนาญมาทำการตัดแต่งกีบที่ผิดปกติแบบเสียก่อนที่โคจะแสดงอาการ

ในฤดูฝน ถ้าเกษตรกรสังเกตเห็นกีบโคนในฝูง เริ่มมีลักษณะยุบเปื่อยและเนื้อเยื่อกีบอักเสบ ควรป้องกันโรคกีบเน่า โดย

1. ล้างเท้าโคให้สะอาดด้วยน้ำ
2. ละลายจุลินทรีย์ 1-2 ช้อนสักระสี้ ในน้ำ 10 ลิตร หรือฟอร์มาลิน 3-5 ลิตรในน้ำ 100 ลิตร
3. ราดเท้าโคด้วยสารละลายนี้ 2 ครั้ง ห่างกัน 1 วัน และถ้าจำเป็นให้ทำซ้ำเช่นนี้ได้ทุก 2-3 สัปดาห์ จะทำให้กีบแข็งแรง และฆ่าเชื้อ
4. ถ้าเกษตรกรมีโคจำนวนมาก ควรก่ออ่างจุ่มเท้าโคถาวร 2 อ่างสำหรับใส่น้ำล้างเท้าและสารละลาย ลึกอย่างน้อย 20 เซนติเมตรยาวอย่างน้อย 1 เมตร จะสะดวกและประหยัดกว่า
5. จุนสัมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อและทำให้กีบแข็งแรง ถ้าใช้มากเกินไป จะระคายเคืองเนื้อเยื่ออ่อนบริเวณกีบ และทำให้กีบแตก และทำให้เกิดสารตกค้างในสิ่งแวดล้อมได้

การทดสอบโรคเด้านมอักเสบโดยใช้วิธี ซี.เอ็ม.ที

ความรุนแรงโรคเด้านมอักเสบมีหลายระดับและหลายแบบ เด้านมอักเสบที่ไม่แสดงอาการให้เจ้าของทราบ แต่ทำให้ผลผลิตน้ำนมลดลงและคุณภาพต่ำทำความเสียหายต่ออุตสาหกรรมโคนมเป็นอย่างยิ่ง จึงได้มีผู้คิดหาวิธีการตรวจสอบความปกติของน้ำนมที่ง่ายและสะดวกขึ้น เรียกว่าวิธี ซี.เอ็ม.ที. (California

Mastitis Test) ซึ่งเป็นสารละลายสีม่วง ใช้ผสมกับน้ำนมอัตราส่วน 1 ต่อ 1 (ประมาณอย่างละ 2 มิลลิลิตร) ในภาชนะทรงกลมสีขาวมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 นิ้ว แล้วเหยียงให้เข้ากันไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เป็นวงกลม

ผลและการอ่านผล

1. น้ำนมปกติ สารทดสอบผสมกับน้ำนมเป็นเนื้อเดียวกันและมีสีม่วงเทา
2. ถ้ามีลักษณะของวุ้นเกิดขึ้น แสดงว่าเต้านมอักเสบมีเชื้อโรคและเซลล์เต้านมปะปนออกมากับน้ำนมเกินกว่า 500,000 เซลล์ ซึ่งแสดงว่าเต้านมนั้นอักเสบ ความชัดเจนและคงสภาพของวุ้นเป็นตัวชี้ความรุนแรงของการอักเสบ
3. ถ้าเกิดสีม่วงแดงขึ้นแสดงว่า ระดับความเป็นกรดต่างของน้ำนมผิดปกติไป ซึ่งอาจเนื่องมาจากปฏิกิริยาของเชื้อโรคก็ได้

ทั้งนี้วิธี ซี.เอ็ม.ที. เป็นวิธีที่ใช้ทดสอบน้ำนมในระยะแรกคลอดหรือใกล้จะหยูรีดไม่ได้ เพราะน้ำนมในระยะนี้จะทำให้การอ่านผลคลาดเคลื่อน

